

POWŚCIĘGAĆ (91) *vb impf*

powścięgać (61), **powcięgać** (30); powścięgać *BierEz, OpecŻyw, BartBydż, GlabGad, LibLeg, SeklKat* (3), *KromRozm I, KromRozm III* (3), *BielKom, GliczKsiąż* (8), *GroicPorz, RejWiz* (2), *BibRadz, KwiatKsiąż, SienLek, RejZwierc* (2), *WujJudConf, RejPosWstaw* (5), *BudNT, ModrzBaz* (5), *StryjKron, Phil* (3), *KołąkSzczęśl, WujNT* (2), *SarnStat* (3), *KlonWor*; powcięgać *FalZioł* (17), *WróbŻołt, RejJóz, KromRozm II* (3), *Calep* (6); powścięgać : powcięgać *Mącz* (9:2).

W inf -ciąg- (18), -ciąg- (11); -ciąg- *LibLeg, SeklKat* (2), *KromRozm I, KromRozm III, Mącz* (3), *BielKom, GliczKsiąż* (5), *RejPosWstaw* (3); -ciąg- *BartBydż, RejJóz, SienLek, WujJudConf, ModrzBaz* (3), *WujNT, SarnStat, KlonWor*; -ciąg- : -dąg- *FalZioł* (1:1); *w pozostałych formach* -ciąg-.

o oraz a jasne.

inf powścięgać (18), powścięgać (11). ◇ *praes 1 sg* powścięgam (13). ◇ *3 sg* powścięga (16). ◇ *3 pl* powścięgają (6). ◇ *praet 1 sg m* powcięgałem (1). ◇ *3 sg m* powcięgał (1). ◇ *imp 2 sg* powcięgań (6). ◇ *3 sg* niech, niechaj powścięga (3). ◇ *con 3 sg m* by powcięgał (5). *f* by powcięgała (3). ◇ *1 pl m pers* byśmy powcięgali (1). ◇ *2 pl m pers* byście powcięgali (1). ◇ *3 pl m pers* by powcięgali (2). *subst* by powcięgały (1) [n], by powcięgali (1) [f]. ◇ *part praes act* powcięgając (2).

Sł stp: powcięgać, *Cn*: powścięgać, *Linde XVIII w.*: powścięgać s.v. powścięgnąć, oraz w innym znaczeniu: powcięgać.

1. *Powstrzymywać, hamować; poskramiać; cohibere PolAnt, Mącz, Calep, JanStat; refrenare Mącz, Vulg, Cn; coercere, reprimere Modrz, Calep, Cn; arcere Mącz, Modrz; moderari Mącz, Cn; comprimere Modrz, Cn; detinere Calep, Cn; frenare Vulg, Cn; prohibere Vulg; capistrare PolAnt; abstinere Mącz; frangere, infrenare, inicere, retardare, revocere, sustinere Cn* (87) : *Contineo [...]* Abstineo Powścięgam/ też zachowawam/ też olięgam/ mam w sobie. *Mącz* 446d.

a. *O osobach: powstrzymywać przed jakimś działaniem, nie pozwalać; compescere Calep, Cn; reducere, reprehendere, retrahere Mącz; distinere Calep* (43) : *Inhibere, zakazacz, powscyągacz BartBydż* 223b; *Coherceo, Vímierzam/ VÍpokoyam/ Powfcągám. Mącz* 14c; *Repraehendo, Powfcągám/ záftánowiam/ też karzę/ łáyę/ hańbię. Mącz* 318b, 14c, 151d, 462b; *Sumnienie prawie iest to woyt od Bogá/ Aby powfcągáł kiedy wełbie trwogá. RejZwierc* 223v; *Coerceo – Powczyągám, bronię. Calep* 211b; *Detineo – Powczyągám, zadzierzam, wótrzimuię. Calep* 314b, 213a, 227a, 334a, 915a.

powścięgać kogo (G) (2): *ktoryby zányechał yákyego dzyecyęcyá zuchwálego choć też y nye fwe⁸⁰ powfcyęgáć y doglądáć/ ták go karano lámego yáko onego wyftępnego. GliczKsiąż* E7; *Niech fie Worek Iudałzow chytry nie bogáci: Trzebá pilnie powścięgać tego Cechu bráćiey. KlonWor* 48.

powścięgać kogo (A), *co* (15): [*św. Paweł*] *Korynthczyki w pirwłym [liście] powcyąga od nyezgody/ wyfokyeey myfli/ y nyczystołci KromRozm II ev, n2; KromRozm III L3, M2, O7v; GliczKsiąż G2, G5; WujJudConf* 214v; *ModrzBaz* 10; *RejPosWstaw* 44; *Stároóstowie pilnie fie ftárác będą/ áby ludzi próznuiących y tułaiących fie/ y żadnym fluzbam y rzemiełóm nie oddánym/ w fwyh mieścíech dowiádowali fie/ y oné powścągáli. SarnStat* 521; *Których miecz duchowny ode złęgo nie odwodzi: niech winá docześna ie powścięga. SarnStat* 898 *marg. Cf Zwrot, W przen.*

powścięgać kogo (G a. A) (11): [wedle przymierza z wojewodą] powynnych mi. bily sobye y poddanem łwem kazdi prawem łzwem łprayedlywołcz czynycz a powłczyegacz poddanich łzwoych [...] łpolnye abi krziwdi łzye myedzi nyemy nyedzyali. *LibLeg* 11/158; [wargi są] aby one vłta zatwarzaiąc powłciągali człowieka od zbythniey mowy. *GlabGad* Cv; [dobrze by] powłscyęgąc tych ktorzy łye zá miłtrze wydawayą/ vcznyými nyebywłfy *KromRozm I* Av; yeiliby kto ták brąc á rozumiec chcyal/ áby nie kárác dzieci/ áni ich powłscyęgąc/ yedno łwey woley á rołpułti im dozwałác/ [...] ná tem bárzo omyłic łie może. *GliczKsiąż* Gv, F6v [2 r.], F7; *RejWiz* 129; Cohibere filium, Powłcięgac łyná/ miec go ná wodzy. *Mącz* 151c; *ModrzBaz* 20; *SarnStat* 137.

powścięgać od czego (8): *KromRozm II* ev; *GliczKsiąż* G5; *RejPosWstaw* 44; á naywięcey áby ie [rodzicy syny swoje] powłciągali od rołkolzy: bo gdzie te pánuią/ tám łię cnotá ołtać niemoże. *ModrzBaz* 10; [powinnością królewską jest] Spráwiedliwość czyniéc łam: y innych od vkrzywdzenia powłciągac. *SarnStat* 137. Cf *Zwrot*, *W przen*.

powścięgać czym (4): A tak vmiey miła pani (czo to ielł) rozeznacz A chocia y cie myłł vnofi rozumem powłciągacz [...] Nie day łie łwey woley rzádzyc *RejJóz* F; [rodzicy] nyech pámyęthayá yáko máyá dzyatki łwe kárác/ ony od zbytkow powłscyęgac/ podczás łlowy/ podczás wzbyerányem myernem *GliczKsiąż* G5; *RejWiz* 171. Cf *Zwrot*.

W połączeniach szeregowych (2): Tym ktorzy nád nimi z porzádku kołcyelnego władzą máyá/ przyłtoi ták y z powinowátłtwá ich nápominać/ powłscyęgac/ y kárác wedle wyłłtempu ich á potrzeby łopolitey. *KromRozm III* L3; A przeto ocyec chcył s łyná łwego co dobrego myec/ zmłodu niechay łie około nyego záwiya/ łwey woley nyechay mu nye dopułłcza/ yáko może nabárzyey nyechay go powłcyąga/ á rogow nyechay vcycera áby nye wzrałłaly. *GliczKsiąż* F6v.

W przeciwstawieniach: »dozwalac, pociągac, przyciagac ... powścięgać« (3): ktora [zwirzchność] potrzebna yełł kołcyołowi/ áby krnámbrne á włłeteczne powłcyągálá/ á obłędliwe y vpáđłe ku prawđzye przycyągálá/ y potwirdzálá *KromRozm III* O7v; *GliczKsiąż* Gv; Iż gdyby go [człowieka] náłurá ná co pociągálá/ Aby rozumna dułzá s cnotą powłciągálá. *RejWiz* 129.

Zwrot: »[kogo od czego] karaniem powścięgać« (1): Nyechayby nye obawyáli łie rąk łwoich na nye [rodzice na dzieci swe] zámyerzac/ á one karányem myernym od wyłłtepkow á złych obyczáyow powłscyęgac. *GliczKsiąż* E6v.

Szeregi: »powścięgać, (a) hamować« [szyk 1:1] (2): Tákże też y odłzczepieńce nievhámowane [...] powinna ielł zwirzchność hámowac/ powłciągac y tákowemu złemu włzelákim obyczáiem zábiegac. *WujJudConf* 214v; *RejPosWstaw* 44.

»(nie) karać, (a, ani) powścięgać« [szyk 2:1] (3): nigdi nye nalezy oycowi nád łyny á dziećmi łwemi okrutnem á frogiem byc/ yáko nád inłłłemi obcemi ludźmi/ nł ktore łie álbo gnyewamy/ álbo one powłscyęgac á kárác chcemy. *GliczKsiąż* G2, Gv, G5.

W przen (2) :

Zwrot: »powścięgać ciało [od czego]« = *circumducere corpus Vulg* (2): Niepożádać złą miłłá/ albo ciełefną ządzą żony/ bliznego łwego/ powłcięgac/ ciało łwoie od włzelkiego vczinku ciełefnego/ y miłłfy krom łtadla małżeńłkiego. *SeklKat* K2; *WujNT Iac* 3/2.

b. O uczynkach i popędach (31) :

powściągać czego (16): [kamienie drogie] Myśli złych powciągaia/ dobru rozum czynia *FalZioł* IV 48a, IV 50a, 54b, 57c; *SeklKat* N2; A sprofnego wołania o rzeczach nikczemnych powściągay/ bo daley poydzie ku wietfzey niepobożności. *BibRadz* 2. *Tim* 2/16; *KwiatKsięż* Ev; Ale wżyczy rozumieia/ żebyfmy powściągać mieli požądliwości náleznych/ ktore przez członki fikutek fwoy wypełniaia *RejPosWstaw* [110²]v, [41³]; *ModrzBaz* 27; [Tandem reprimere iracundiam atque; ad te redi. Powciągay też iuz tego gniewu á obátz fie. *TerentMatKęł* L7]. Cf *powściągać czego czym, W przen.*

powściągać czego czym (2): Złey myśli cnotą powciągay. *RejZwierc* 236v; *StryjKron* 667.

powściągać czego (po przeczeniu) (2): A kczemuż [przykazanie] nam požyteczne/ ponyeważ złych myśli y żądż w nas nye powcyga? *KromRozm II* k3; *RejPosWstaw* [21²].

powściągać co (11): *Mącz* 228b, 320c; *SienLek* 115; *RejPosWstaw* [110²]v; Gdyż ták ieft wola Boża/ żebyście dobrze czyniac powściągáli nierozumnych ludzi nieumiejętność. *BudNT* 1. *Petr* 2/15; *ModrzBaz* 79; gdyż dla tego ía [postanowione prawa] áby fwowolność ludzką powciągały. *Phil* D3. Cf »powściągać nogi«, »ręce ludzkie powściągać«, *W przen.*

W połączeniu szeregowym (1): *ModrzBaz* 138 cf »ręce ludzkie powśdagać«.

W charakterystycznych połączeniach: powściągać gniewu, swobody, wołania o rzeczach nikczemnych, zbytkow, złej myśli (3), *złych uczynkow, złego wzruszenia, żądzej (požadliwości) (cielesnej, sprosnej, złej)* (9); *powściągać jurność niewieścią, możność szkodzenia, nieumiejętność, popędlivości, swowolność ludzką, złych ludzi śmiałość.*

Zwroty: »[od czego] powciągać nogi« (1): Od wżelkiey złey drogi powciągałem nogi moie [*Ab omni via mala prohibui pedes meos*] abych ítrzegł flow twoich. *WróbŻołt* 118/101.

»powściągać od(e) złego« (3): *SeklKat* M3v; *GroicPorz* pp3v; *KołakSzczęśł* C cf *W przen* »powściągać języka«.

Szeregi: »powściągać i hamować« (2): Ktemu z młodych lat náuczą fie požądliwości cielesnych powciągać y hámować *RejPosWstaw* [41³]; *Phil* I.

»powściągać a odstraszać« (1): Ale káždego karánia przyczyna ma być ona/ áby złych ludzi śmiałość/ á fzkodzenia możność powściągała/ á od grzełzenia odítrafzála [*ac nocendi facultatem reprimant et a peccando deterreant*]. *ModrzBaz* 79.

»uskramiać albo powściągać« (1): Moderari affectibus, Vskrámiać álbo powściągać popędlivości. Nie pozwálać fobie fwey woley. *Mącz* 228b.

W przen (9) :

Zwroty: »powściągać języka, język, języka a. język« [szyk zmienny] (4:2:2): Chcefz być mądrym wiecey fluchay/ Ale íęzyká powściągay *BierEz* F4v; *SeklKat* M3v; Smierć y żywot zalezą/ ná twoim íęzyku/ Vmieyże go powściągać *BielKom* C; *GroicPorz* pp3v; Iednák ieflizeby fie przedfíe vmył zapalił [*tj. gdyby się ktoś rozgniewał*]/ żeby pilnie íęzyk fwoy powciągał y hámował. *Phil* I, G3; Abowiem kto chce życie miłować/ y widzieć dni dobre/ niech powściąga íęzyk fwoy od złego/ y vftá iego niech nie mówia zdrády [*Vulg Ps* 33/14; *przekład tego samego tekstu SeleKat, GroicPorz*]. *KołakSzczęśł* C; A iefli kto zda fie być nabożnym nie powściągaiać íęzyká fwego [*non refrenans linguam suam*]/ ále záwodząc ferce fwe: tego nabożeńftwo prozne ieft. *WujNT Iac* 1/26.

»ręce ludzkie powściągać« (1): ten zwierzchnością pośpolitą ozdobiony/ y ręce ludzkie chćiwe powściągać/ y krzywdy czynić niedopuszczać: á vczynioną kárac [...] może [*et manus hominum avidas coercere ... poterit*]. *ModrzBaz* 138.

»powściągać ust« (1): powciągay ięzyka odezlego y vft fwoych/ aby fałszywie niemowyl. *SeklKat* M3v.

c. *O zapobieganiu niepożądanym objawom fizjologicznym (10) :*

powciągać czego (6): Y powciąga [gębka morska] krwie ktora idzie z rany lieczoney/ albo też fpaloney *FalZioł* IV 59b, IV 51d, 52a, 52d, 59c [2 r.].

powciągać co (2): A gdy gi [kamień jaskółczy] na szigi powieli wżółtem fuknie/ febri vfmierza y wżytki wilkości szkodliwe powciąga j naprawia. *FalZioł* IV 50b, V 31v.

powciągać czego a. co (2): gdy fie wilkkości ze krwią ciągną do kthorego członku bolącego á mdłego/ Tedy ty Sandali zaftanawiaią j powciągaia płynienia *FalZioł* III 11d; Mocz tych kamieniow ieft odpądzaiać pijańftwo, abowiem gdy będą na pępek przywiązany/ tedy powciągaia pari z wina/ á tak rozwięzia z pijańftwa *FalZioł* IV 48a.

W charakterystycznych połączeniach: powciągać krwie (5), rzeczy przyrodzonych niewieścich; powciągać przyrodzoną niemoc po porodzeniu, wilkości szkodliwe; powciągać pary z wina, płynienia.

Szereg: »powciągać i zastanawiać« [szyk 1:1] (2): Gdy fie boia by zatwora macicze niebyła nazbyt roztworzona á szyroka/ tedy trzeba lekarztwa przykładać/ ktore zatwieriaią á zciagiaią. [...] Albo ty czo przyrodzoną niemocz po porodzeniu powciągaia y zaftanawiaia. *FalZioł* V 31v, III 11d.

d. *Powstrzymywać szkodliwe działanie [czego] (1) :* [koral] rany zgniłe wyciera/ y szkodliwego lekarftwa powciąga. *FalZioł* 1V 52a.

e. *Oslabiać intensywność barwy [czego] (1) :* bowiem iey [miedzi] dym ieft miernie biały/ á białość zmiełzana z czyrwonością: powciąga czyrwoności/ á będzie żółte. *FalZioł* 1V 48d.

2. *Zatrzymywać idącego [kogo] (2) :* Refreno, Ządzierzawam/ Powciągam konia/ Nie dawam mu fie sílić. *Mącz* 136c.

Przen [czym] (1) : przeto mowili [uczniowie do Jezusa w drodze do Emaus] wściągaia go: Zoftań s nami [...]. Tako też s nami zawżdy działá niewidomie Iezus mily/ chce byfmy go dzierzeli/ a powściągali nábożnymi modlitwami *OpecŻyw* 169.

3. *Ciągnąc ku sobie, powodować naprężenie [co] (1) :*

W przeciwstawieniu: »powciągać ... popuszcząć« (1): Habenas reducere vel remittere, powciągać y popuszcząć wódze. *Mącz* 150d.

4. *Odmawiać, nie dawać [komu czego] (1) :* [niestrawność mleka] gdy fie dziecięciu przyda/ tedy mu trzeba pokarmu tym dłużej powciągać/ iżby głód on zbytek trawil. *FalZioł* V 36.

Synonimy: 1. hamować, okracać, uskramiać, wstrzymywać, zastanawiać; 4. odmawiać.

Formacje współrdzenne cf CIĄGNAĆ.

Cf POWCIĄGAJĄCY, POWCIĄGANY, POWŚCIĄGANIE